

Dr. Vavró István válasza a hozzászólásokra:

Nem vállalkozhatom az elhangzottak összefoglalására. Az ismétlések elkerülése érdekében inkább röviden arra utalok, melyek társadalmunk főbb ellentmondásai és miként alakult ki a jelenlegi helyzet.

Az első és legfontosabb ellentmondás, melyet észlelnünk kell, az anyagi javak termelése és a társadalom tudati szférájának ehhez képest megmutató elmaradása között van. A társadalmi össztermék, a nemzeti jövedelem és a bruttó termelési érték egyaránt rendkívül nagymértékű növekedése, a népesség iskolai végzettség szerinti struktúrájának látszólag kedvező irányú eltolódása mellett következett be egy rendkívül intenzív mértékű bűnözés-növekedése.

A megfigyelt, a változások szempontjából a társadalom pozitív, intenzív fejlődési szakaszán belül 1979-től kezdődően bizonyos mértékű változást tapasztalunk. Ettől az évtől kezdve a társadalom egészének anyagi helyzete és az állampolgárok egyéni anyagi helyzete – mint ezt éppen a reálbér index csökkenése is mutatja – elvált egymástól. Megindult tehát egy olyan folyamat, melyben a közösség egészének anyagi helyzete és az egyes állampolgárok anyagi helyzete között eltérés van. Sajnálatos körülmény az is, hogy egy egyébként örömdetes jelenség, a jövedelmi viszonyok differenciálódása akkor következett be, amikor az életszínvonal stagnált, sőt valljuk be, bizonyos mértékben csökkent.

A kriminalitás alakulása szempontjából ez sem kedvező tényező.

Szeretném leszögezni, hogy a bűnözés növekedését ezekre a körülményekre nem lenne helyes, sőt nem is lehet visszavezetni. A bűnözés növekedése ugyanis, ami annak intenzitását illeti, előbb következett be, mint ahogy ezek a jelenségek első ízben megmutatkoztak. A lényeg sajnos az, hogy a bűnözési intenzitás egyébként is megmutatózó emelkedése ezekkel esett egybe és alaposan valószínűsíthető, hogy felerősödésében szerepük volt.

Történt utalás a gazdasági tényezők szerepére egyéb vonatkozásban is. Itt én a magam részéről a még mindig nem kifogástalan piaci viszonyokat, az árukapcsolást és az áruhiányt jelölném meg, mint kriminalitást növelő tényezőket. A szolgáltatások díja, mint arra már referátumomban utaltam, a megfigyelt időszakban 75 százalékkal emelkedett, színvonala azonban

– úgy tűnik – nem nőtt hasonló mértékben. Nem szeretnék triviális példákra utalni, de valamennyien tudjuk, hogy ha valakinek a szolgáltatásokkal kapcsolatban problémája van, a jogérvényesítés törvényes útja, vagy ha úgy tetszik az egyéni érdek legális érvényesítése gyakran körülményesebb és kevésbé eredményes, mint a törvénytörő megoldás. Gondolom, valamennyien tudunk példát felhozni arra, hogy ha valamilyen viszonylag nagy értékű be rendezés nem működik kifogástalanul, garanciális jogaink érvényesítése, majd ennek esetleges megtagadása esetén a per útján történő jogérvényesítés körülményesebb, mintha hajlandók vagyunk – zsebünkbe nyúlva – bizonyos összeget feláldozni. Ilyen esetekben érdekes módon az addig hiányzó alkatrész gyakran előkerül, vagy mód nyílik a probléma valamiféle megoldására.

Ez vezet el minket a társadalom – véleményem szerint – egyik legfájdalmasabb problémájához, a kettős jövedelmi viszonyok kérdéséhez. Jelenlegi foglalkoztatási, munkáltatási rendszerünkön belül ugyanis a kettős jövedelemszerzés ma már a foglalkozások egyre szélesebb körénél tekinthető elfogadottnak. Míg korábban a foglalkozások viszonylag szűk és mindenki által ismert köre volt ún. borraavalós szakma, addig ma már az ilyen „áldozatkész” tevékenység és az ezzel a megrendelő részéről járó anyagi áldozat a foglalkozások egyre szélesebb körére terjed ki. Néha már attól tartok, hogy megállíthatatlan folyamat tanúi vagyunk, és rövid időn belül a foglalkozások olyan körében is elfogadott lesz a másodlagos – és esetenként többé-kevésbé jogellenes – jövedelemszerzés, melyekkel kapcsolatban korábban erre még gondolni sem mertünk.

Utalnék nagyon röviden gondolkodásmódunk egy másik sajátos ellentmondására is, mellyel időnként a tömegtájékoztatás során találkozhattunk. A híryananyagok egy része – helyesen – a magánkezdeményezés előnyeit és eredményességét hangoztatja. Más részről viszont – ellentmondásos módon ugyan, de szintén helyesen – arról hallunk panaszokat, hogy az emberek egyre nagyobb része tölti fő munkaidőn kívüli idejét a második gazdaságban, mellékfoglalkozással vagy más módon. Jövedelmének növelése mellett egyre kisebb tere van a kultúrálódásnak, így az olvasásnak vagy más tevékenységnek. Nem akarok most azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy ha ez a másodlagos jövedelemszerző tevékenység megszűnne, mennyivel csökkenne árualapunk, mennyivel lenne szerényebb az áruválasztékunk, mihez kezdenének a kultúrházak és más intézmények a rájuk szabaduló embertömeggel. Az is nyilvánvaló, hogy jelentős társadalmi feszültség keletkezne ha kiderülne, hogy az ilyen fajta életmódhoz, a szórakozások fedezéséhez a lakosság

Jövedelme sajnálatos módon nem elegendő. Nem kívánok mérleget vonni társadalmi hasznosság szempontjából az említett viták érvei között, úgy gondolom azonban, hogy mint annyi más kérdésben, itt is megfelelő összhangot kellene kialakítani. Ez történhet kriminológiai kezdeményezésre is, de azt világosan kell látni, hogy az összhang megteremtése nem jogászi feladat. Különös módon fontos lenne összhangot kialakítani a termelőtevékenység, a túlmunka és a művelődés, egyáltalán a szabadidő vagy még pontosabban a fő tevékenység elvégzése után rendelkezésre álló szabadidő eltöltésének egyértelmű értékelése terén. Mindezt azért is mondom, mert ma már e kérdés-komplexum egyre bonyolultabb. Gazdasági életünk változásai és ezzel összefüggésben életmódunk és értékrendünk módosulásai következtében korántsem egyszerű kérdés egyértelműen eldönteni azt, kit tekinthetünk harácsolónak és ki az, aki egyre fokozódó, egyébként indokolt napi igényeinek kielégítése érdekében kénytelen másodlagos jövedelemszerző tevékenységet folytatni. E kérdés márcsak azért is bonyolult, mert az igények mértéke a társadalmi-demográfiai helyzettől függően mindenkinél más és más. A problémák érzékeltetésére elég ha arra hivatkozom, hogy míg 1974-ben 87 ezer, addig 1983-ban – ide nem számítva az üdülőket – 74 ezer lakás épült. A csökkenés mértéke 1.000 lakosra számítva 8,4-ről 6,9-re történt.

Társadalmunk léte szempontjából egyébként is úgy tűnik, hogy a lakáskérdés a kulcskérdések egyike, ha nem éppen az első azok közül. A jogban, illetőleg a jogalkalmazásban ez úgy tükröződik, hogy a házasság felbontásával végződő bontóperekben a lakáshasználati igény érvényesítésének aránya néhány év alatt 20 százalékról 40 százalék fölé emelkedett. A lakásproblémák aránya tehát ezekben a perekben a bontóperek abszolút számának növekedési ütemét meghaladó mértékben nőtt.

Mindezek a csak nagyon vázlatosan érintett ellentmondások úgy gondolom közrejátszottak abban, hogy a fiatalok bűnözés konstruktuurája – ha négy évjárat esetén lehet egyáltalán konstruktuuráról beszélni – sajnálatos módon kedvezőtlen irányba változik. Az azonos életkorúak bűnözési intenzitását az elmúlt 10 évben évenként összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy egyrészt az alsóbb évjáratok aránya emelkedik, másrészt növekszik ezek bűnözési intenzitása is.

A kultúra vagy ha úgy tetszik az iskolázottság jelentőségéhez még egy adalék. Az 1980-as népszámlálás adatai szerint a büntetőjogilag fiataloknak tekintendő népesség 0,7 százaléka volt analfabéta. A fiatalok bűnel-

követők között ugyanakkor ez az arány 2 %, a lányok körében ezen belül is 4 % volt. Talán megdöbbentő adat, de 1974-ben a jogerősen elítélt fiatalok leányok 9,4 %-a volt írástudatlan, és ez az arány még 1983-ban is 4 % volt, magasabb mint az iskolázottsági helyzet szempontjából hátrányosabb történelmi előzmények után felnőtt, felnőttkorú korosztályok megfelelő arányszáma. A bűnözés újratermelődésében tehát az iskolai végzettség szerepe sokkal nagyobb jelentőségű, mint azt általában feltételezik.

A visszaesés kérdését vizsgálva úgy gondolom, törekednünk kell arra, hogy elhárítsuk egy tévedés lehetőségét. A bűnözési intenzitás és a visszaesés között ugyanis bonyolult összefüggés áll fenn. Ennek lényege röviden az, hogy a legmagasabb bűnözési intenzitás életkora és a legmagasabb visszaesési gyakorsági életkor nem esik egybe. A kettő eltolódása következtében, az összefüggést leegyszerűsítve vizsgálva azt kell mondanunk, hogy változatlan bűnözési intenzitás és változatlan visszaesési arányok mellett a bűnelkövetők és az elítéltek között a visszaesők arányát e két gyakorsági szempontból különböző korcsoport egymáshoz viszonyított aránya határozza meg. A visszaesők aránya jelenleg az intenzitás különbségeitől függetlenül és szükségszerűen magas, mert magas a visszaesési gyakoriság szempontjából legszámottevőbb életkorba tartozók össznépeesség számához viszonyított aránya. Azt, hogy az össznépeességben belül mekkora a tényleges visszaesés, illetőleg, hogy az egyes korcsoportok visszaesési gyakorsága mennyiben tér el, valamint, hogy az azonos korúak visszaesési gyakorsága egy adott időszak tartama alatt mennyiben változott, akkor lehetne pontosan megállapítani, ha ismernénk, hogy az egy időben élő népességben belül az azonos évjáratba tartozók bűnözési intenzitása és visszaesési aránya korévenként és naptári évenként miképpen változott. Ilyen adatunk jelenleg nincs, és bár ilyen kutatások folynak, a helyzet érzékeltetésére meg kell elégednünk e relatív mutatószámok használatával.

Sorrendben utolsóként említem meg, hogy a bűnözés prognosztizálásánál véleményem szerint az eddig alkalmazott módszerek mellett egy új előrejelző rendszert is ki kellene dolgozni. Az eddigi prognosztizáló módszerek ugyanis a tárgyidőszak, valamint az azt megelőző időszak hosszabb-rövidebb idősorainak adataiból indultak ki. A gyermekbűnözésre, valamint az iskolák fegyelmi helyzetére vonatkozó adatok, továbbá a fiatalok bűnelkövetők és elítéltek iskolai végzettség szerinti megoszlására vonatkozó adatok azonban feltételezni engedik, hogy a társadalmi beilleszkedési zavarok már korábban, és különösen az iskolában megmutatkoznak. Az iskolai fegyelmi helyzet és a lemorzsolódás adatai nézetem szerint felfoghatók egy

előjelző rendszer adatainak alapjaiként is. Az persze más kérdés, hogy az iskolák, miután értékelésük fegyelmi helyzetük alapján is történik, a problémák egy részét nyilván elkendőzik. Ha azonban el lehetne érni, hogy ezt ne tegyék, akkor az említett adatok alapján egy új előjelző rendszer lenne kidolgozható.

Végezetül annak bizonyítására, hogy e tanácskozás színhelyének kiválasztása mennyire indokolt volt, csupán két adat. Borsod megye bűnözési gyakorisága az országos átlagnál a fiatalok elítéltek gyakorisági mutatóit alapul véve, mintegy 50 %-kal, a legalacsonyabb gyakorisági szintet alapul véve pedig még ennél is magasabb. Ez utóbbi tekintetben a Borsod megyei gyakoriság a legalacsonyabb átlagértéknek két és félszerese.

Az ülés dr. Vigh József (az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai Tanszék vezetője, a jogtudományok doktora) zárszavával ért véget:

Azt hiszem, hogy nemcsak saját véleményemet fogalmazom meg, amikor azt mondom, hogy a mai előadás és a hozzászólások gazdagabbá tették ismereteinket a fiatalok és gyermek bűnözésről. Hallottunk nagyon sok érdekes információt a társadalom alapvető viszonyai és a bűnözés kapcsolatáról a mikrokörnyezet, a mindennapi élet, valamint az emberek gondolkodása, az ideológia, a világnézet és a bűnözés összefüggéseiről. Világosan fogalmazódott meg az igény a bűnözés jövőjének behatárolására. Vavró elvtárs többször hangsúlyozta például a prognózis jelentőségét és még az összefoglalójában is utalt arra, hogy nagyon fontos a prognózis készítés a bűnözés területén. És ő maga az ismeretei, adatai alapján nagyon kedvezőtlen prognózist rajzolt elénk a fiatalok bűnözés jövőbeni alakulásáról. Én azt hiszem, hogy ez a prognózis, amit ő felrajzolt, helyes, mert a bűnözés prognózisa tulajdonképpen a bűnözés okainak és feltételeinek, vagyis a társadalmi viszonyaink alakulásának a prognózisa. És ha azokat a körülményeket, amelyek ma bennünket körülvesznek, prognosztizáljuk, akkor valóban a bűnözés prognózisaként is kedvezőtlen prognózis áll elénk. Megítélésem szerint az, hogy ma, felszabadulásunk után négy évtized elmúltával is vannak olyan társadalmi viszonyok, amelyeket úgy fogalmazhatunk mint kriminogén tényezőket, vagyis amelyek szülik, újra termelik a bűnözést, azt én a magam részéről természetesnek tartom. Négy évtized, de nemcsak négy évtized, sokkal hosszabb időszak sem lesz elegendő ahhoz, hogy a társadalomból minden olyan tényezőt kiküszöböljünk, ami bűnözést keletkeztethet vagy bűnözést válthat ki. Tehát az ilyen kriminogén tényezők létezése napjainkban szükségszerű. A probléma megítélésem szerint ott van, hogy ezeknek a tényezőknek a formálódása, változása, alakulása vagyis a tendenciája mit mutat. És ez meglehetősen kedvezőtlen, mert ez a tendencia nem csökkenő, hanem éles emelkedést mutat. Vagyis, mindaddig, amíg ezek a tendenciák növekedést mutatnak, a kriminogén tényezők akár intenzitásukat, akár számukat tekintve növekednek, addig nem beszélhetünk a bűnözés csökkenéséről. Mondhatná valaki joggal, hogy a bűnözés tendenciája a hullámhegyek és hullámvölgyek kiegyenlítődéséből jön létre és az a tény, hogy most jelenleg egy hullámhegyen vagyunk az nem ok arra, hogy a bűnözés növekvő tendenciájáról beszéljünk. Ha ilyen szempontból nézzük a bűnözés alakulását, akkor azt kell néznünk, hogy ezek a hullámhegyek, hullámvölgyek mekkora időperiódust fognak át, ölelnek fel. Ha arra lehetne következtetni az adott helyzetből, hogy ez egy rövidebb periódus, akkor reményteljes le-